

Recenzie

Robert Klobucký: Hlasistické hnutie: národ a sociológia. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku

Sociologický ústav SAV, Bratislava 2006, 165 s.

Demokratický liberalizmus je v slovenskej politike veľmi zriedkavý jav. Skoro by sa dalo povedať „zjavenie“. Napádaný z oboch strán ideologickej škály. Ľavičiari (socialisti) mu vyčítajú absenciu solidarity a súcitu s najslabšími. Konzervatívci (nielen tí súčasní) ho podľa autora kritizovali, pretože „*liberálne názory nie sú súčasťou národného života ... ale sú importované z iných cudzích kultúr a na Slovensku teda nemajú miesto.*“ (s. 96) Takto v kontexte vzájomného konfliktu národných konzervatívcov (špecificky S. H. Vajanského) a nastupujúcej generácie hlasistov (v zmysle predstaviteľov demokratického liberalizmu) vníma slovenskú intelektuálnu societu na prelome 19. a 20. storočia autor zaujímavej monografie o priekopníkoch (nielen) slovenskej politickej sociológie, (seba)kritického nacionalizmu, ale aj hospodárskej emancipácie slovenského národa. Týmto autorom je Robert Klobucký a onou monografiou *Hlasistické hnutie: národ a sociológia*.

Publikácia vznikla ako zavŕšenie a výstup doktorandského štúdia Róberta Klobuckého na pôde Sociologického ústavu SAV. V úvode knihy autor presne špecifikuje pozadie vzniku knihy, ktorého nosnú časť tvorí dizertačná práca, napísaná pod vedením doc. Alievovej, CSc. Celkovo ponúka až šesťročný priezrez vedeckej práce, ktorej sa Róbert Klobucký venoval na poli historiografickej analýzy a komparácie prvých rokov dejín slovenskej politickej sociológie, ktorej sa venoval na pôde Sociologického ústavu SAV. V rámci toho obdobia sa mu podarilo poodhaliť neznáme línie slovenského obrodného hnutia prelomu storočí, ktoré bolo zväčša a väčšinou populácie vnímané len ako súboj s maďarizáciou a pravdepodobne len veľmi okrajovo s prenikaním a postupným etablovaním nových vedeckých disciplín a smerov, na ktorých stávala slovenská veda, intelektuálna komunita, ale aj politika počas celého obdobia prvej Československej republiky. Na tieto následne čiastočne nadviazal reformný proces Pražskej jari, resp. demokratizácia československej spoločnosti po roku 1989.

Kde sa však vzala takáto silná a životaschopná intelektuálna báza? Za akých okolností a vďaka komu vznikala na Slovensku a k čomu poslúžila sociológia? Odpovede na tieto a iné otázky ako aj mnohé pravdepodobne málo známe fakty o hlasistickom hnutí sa môžeme dozvedieť práve z predkladanej publikácie.

Autor monografie *Hlasistické hnutie: národ a sociológia* si za cieľ svojej práce stanovil „*zmapovať doposiaľ nespracované texty hlasistov ... sociologické aspekty v uvažovaní hlasistov ... identifikovať ideové zdroje hlasistických*

myšlienok, ale aj celkový dobový kontext hlasistického uvažovania.“ (s. 9) Autor sa v texte neobmedzil len na všeobecne známe fakty vzniku pražského Detvana a viedenského Tatrana, na pôde ktorých vzniklo intelektuálne podhubie HLASu, nasledovania politických a ideologických determinantov Masarykovej filozofie či vzájomného a neskrývaného nepriateľstva so slovenskými konzervatívami na čele so Svetozárom Hurbanom Vajanským, ale sústredil svoj záujem aj mimo geografické hranice (Česko)Slovenska. Išlo predovšetkým o rovinu kreovania sociológie ako vedy, ktorá prospela nie len hlasistickému hnutiu ako takému, ale výrazne ovplyvnila aj vnímanie Slovenska, slovenského národa a spôsobov, resp. možností jeho emancipácie.

Publikácia je rozdelená na 5 častí (kapitol), ktoré sa postupne venujú jednotlivým problémovým okruhom počnúc metodológiou spracovania a skúmania histórie slovenskej sociológie, ktorá, ako konštatuje aj samotný autor, „*nie je doteraz komplexne spracovaná.*“ (s. 28) a končiac definovaním fundamentálnych problémov hlasistickej sociológie národa. V rovine dostupnosti literatúry o histórii slovenskej sociológie autor konštatuje nekomplexnosť jej spracovania, čo je dôsledkom negatívneho postoja režimu pred rokom 1989 (predovšetkým v rokoch 1948 – 1967) k samotnej sociológii ako (buržoáznej) vednej disciplíne. Navzdory tomu, že jediným uceleným dielom je práca Alexandra Hirnera (1968 – 1970) a neskôr až publikácie (odborné články) z prelomu 80. a 90. rokov 20.storočia (viď s. 28-33) autorovi sa podarilo nazhromaždiť dostatočné penzum materiálov (najmä dobových) a primárnych zdrojov hlasistov, ktoré vhodne použil na historiografickú a ideovú analýzu vzniku sociológie na Slovensku v prvých rokoch 20. storočia. Bohatý bibliografický aparát, hutné a bohaté citácie dávajú práci punc vedeckosti a atraktivity, resp. nádych dobového kontextu spojeného s hlasizmom na Slovensku.

Už bolo spomenuté, že v prvej kapitole sa autor venuje ***Metodologickým problémom skúmania histórie slovenskej sociológie***. Samotný názov poukazuje na popisný charakter textu v kontexte dejín Slovenska, všeobecnej histórie sociológie a v neposlednom rade historického vývoja sociológie na Slovensku. V časti sa zameriava aj na problémy, ktorým musela čeliť, okrem nepriazni režimu aj vlastnej „malosti“. (s. 33-36) Táto kapitola viac-menej plní význam rozpracovaného úvodu k problematike a k niektorým jej špecifikám sa autor opätovne vracia aj v ďalších kapitolách. V texte (v citačnom a poznámkovom aparáte) je vidieť výrazný vplyv školiteľky dizertačnej práce, ktorej práce a pripomienky sú citeľne primárnou bázou náhľadu autora na problematiku historického skúmania slovenskej sociológie.

V druhej kapitole sa čitateľovi ponúka náhľad na ***Ideové a spoločenské kontexty vývoja hlasistického hnutia*** v čase jeho vzniku a postupného etablovania v slovenskej spoločnosti. Začína popisom situácie v Uhorsku, ktoré bolo pod silným vplyvom maďarizácie, ktorá na jednej strane viedla k pasivite

tradičných slovenských politických a spoločenských hnutí a na druhej strane aktivizovala mladú generáciu slovenskej inteligencie – hlasistov. Mnohí z nich sa stali v roku 1906 členmi Uhorského snemu. V tom roku v ňom „zasadlo“ až 7 Slovákov. V nasledujúcej časti autor analyzuje jednotlivé ideologické smery vo vtedajšej slovenskej politike počnúc konzervativizmom (Vajanský), cez socializmus a končiac demokratickým liberalizmom (hlasisti). Zaujímavý je spracovaný predovšetkým konflikt (viac ho rozoberá v ďalších častiach knihy) medzi Vajanským a hlasistami a taktiež vnútorná rôznorodosť samotných hlasistov, kde sa miešal Šrobárov akcent na sociálnodemokratické ideové väzby až po Hodžov agrárny patriotizmus (agrárna politika). Táto kapitola je vhodným „odrazovým mostíkom“ k politologickej analýze slovenskej politiky začiatku 20. storočia.

Podobne v medziach politického myslenia, resp. politickej filozofie pokračuje autor aj v nasledujúcej, tretej kapitole ***Vznik, vývoj a ideová orientácia hlasistického hnutia***. Od kreovania časopisu HLAS koncom 90. rokov 19. storočia a Masarykovu angažovanosť pri jeho vzniku sa v kapitole postupne dozvedáme aj o vnútorných sporoch Šrobár verzus Blaho a o zániku časopisu. Tento však neznamenal definitívny rozpad politického hnutia, ktorého reprezentanti, ako to uvádza aj Klobucký (podkapitola 3.3), sa etablovali ako politické a spoločenské elity prvej Československej republiky. V kapitole sa autor neobmedzuje len na slovensko-český ideologický priestor, ale ponúka širší náhľad na fundamenty hlasizmu, ktoré siahajú až do sfér filozofického pozitivizmu a zakladateľom sociológie t.j. ku Comteovi a Spencerovi. V poslednej časti tejto kapitoly ponúka Klobucký zaujímavú analýzu triedneho postavenia hlasistov – nových slovenských elit. Kým v predchádzajúcich desaťročiach to boli najmä kňazi a učitelia, autor upozorňuje, že na prelome storočí a explicitne v hlasistickom prúde sa do popredia dostáva tzv. „vidiecky lekár“.

Nasledujúcej kapitole ***Sociologické myslenie hlasistov***, sa opätovne vracia k meritu svojej práce k sociológii, ktorej počiatky na Slovensku spája prednostne s existenciou časopisu HLAS. Primárnym konštatovaním pri jeho analýze sociologického myslenia hlasistov, a teda prvých sociológov na Slovensku (najmä A. Štefánek) je fakt, že sa nesnažili (uvádza, že na to nemali ani prostriedky ani kapacity) kreovať vlastné ideové smery, ale predovšetkým preberali a aplikovali zavedené teórie významných sociológov tej doby Spencera, LeBona a Wundta. Systematickou prácou, podľa Klobuckého, prispeli k prezentácii sociológie v našom prostredí a zároveň uľahčili prácu svojim nasledovníkom. V ďalšej časti im však akoby vyčítal, že sa „obmedzili na priame pozorovanie, analýzu rozličných dokumentov a hlavne na analýzu rôznych prebratých štatistík. Sami sa však nevenovali terénnemu výskumu a nevypracovali žiadnu adekvátnu metodológiu.“ (s. 83) Za zmienku stojí ešte aj autorovo zamyslenie sa nad zmysluplnosťou exaktného preberania informácií o slo-

venskom národe z dobovej krásnej literatúry, ktorú hlasisti často používali pri koncipovaní záverov o negatívach, chybách slovenského národa. (s. 85)

V poslednej kapitole *Základné problémy hlasistickej sociológie národa* sa Klobucký sústreďuje na samotné zdroje hlasistickej sociológie národa, ktoré rozdelil do štyroch skupín. Na prvom mieste spomína problém vymedzenia pojmu národ, ktorému sa nevyhli ani hlasisti a v rámci, ktorého sa dostali do najkontroverznejšieho sporu práve s konzervatívami a S. H. Vajanským. Následne autor rozoberá limity spolunažívania národov tak za pomoci Masarykovho humanizmu, ako aj individuálnych prístupov k jednotlivým etnikám (Maďari, Česi a židia). Otázka determinovania negatívneho hospodárskeho antisemitizmu hlasistov sa však zdá byť spracovaná len veľmi povrchno. Posledné dve podkapitoly (5.4 a 5.5) venuje autor sociálnym a ekonomickým záujmom hlasistov a ich sociologického myslenia. V tomto smere zaujme politológa predovšetkým podkapitola 5.5.2, ktorá sa venuje žiaľ stručne a ešte raz žiaľ až na konci knihy, prepojeniu aplikovanej sociológie a kreovaniu politickej strany agrárneho typu v prostredí (česko)slovenského politického a stranického systému.

V závere možno konštatovať, že publikácia Róberta Klobuckého spĺňa aj tie najprísnejšie kritéria posudzovania vedeckého i vedecko-populárneho prínosu. Texte je odborný a zároveň veľmi čitateľný. Autor čerpá z bohatého zdroja informácií a bibliografie a zároveň text obohacuje primárnymi zdrojmi citácií i v pôvodnom znení, ktorý tak dotvára dojem autenticity a pravdivosti výpovedí i samotných autorových záverov.

Na druhej strane je citeľný pôvodný zámer práce spracovať oblasť vzniku slovenskej sociológie. V kontexte jej použitia pre potreby politológie, resp. politológov ju obmedzuje len na konkrétnu časť, ktorá je vhodná k štúdiu. Pri podrobnejšom čítaní a analýze však nájde čitateľ mnoho zaujímavého aj v čisto sociologických pasážach monografie, či už ide o sociologickú historiografiu vo všeobecnosti, alebo o jej slovenskú časť. Vďaka knihe Róberta Klobuckého môže čitateľ spoznať mnohé z obdobia, kedy *pionieri (nielen) slovenskej sociológie* budovali základy politického a spoločenského systému budúcej Československej republiky a o storočie skôr aj demokratické piliere dnešnej Slovenskej republiky. Okrem tohto môže kniha v istom smere poslúžiť aj študentom politológie, ktorí sa v rámci ich prípravy na štátne skúšky môžu hlbšie oboznámiť s hlasistickým hnutím a predovšetkým s jeho väzbou na osobu a filozofiu Tomáša G. Masaryka.

Jozef Lenč